

Samlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 121 2000

I distribution:

Swedish Science Press

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Göteborg: Lars Lönnroth, Stina Hansson

Lund: Per Rydén, Margareta Wirmark, Eva Hættner Aurelius

Stockholm: Ingemar Algulin, Anders Cullhed

Uppsala: Bengt Landgren, Johan Svedjedal, Torsten Pettersson

Redaktörer: Hans-Göran Ekman (uppsatser) och Anna Williams (recensioner)

Inlagans typografi: Anders Svedin

Utgiven med stöd av

Humanistisk-Samhällsvetenskapliga Forskningsrådet

Bidrag till *Samlaren* insändes till Litteraturvetenskapliga institutionen, Slottet ing. A0, 752 37 Uppsala. Uppsatserna granskas av externa referenter. Ej beställda bidrag skall inlämnas i form av utskrift och efter antagning även på diskett i något av ordbehandlingsprogrammen Word for Windows eller Word Perfect.

ISBN 91-87666-18-9

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by
Elanders Gotab, Stockholm 2001

Övriga recensioner

Skånes litteraturhistoria. Del II: 1900-talets senare del. Red. Louise Vinge. Corona. Malmö 1997.

Att ”regioner spelar en allt större roll i Europa” påpekas i den inledande programförklaringen till *Norrländsk uppslagsbok*, vilken utgavs i fyra band åren 1993–1996. Av allt att döma var det inga överord. En kartläggning av den skånska litteraturen inleddes sistnämnda år och i skrivande stund arbetar man i Umeå på ett motsvarande projekt för denna landsdel.

Även om översikter av detta slag ligger i tiden och hör nära samman med framväxten av ett nytt Europa, är idén ifråga långt ifrån ny. Gustave Lanson skisserade redan 1903 ett program där varje ”provins och region som haft sitt eget kulturella liv, varje stor eller medelstor stad skulle få sin egen historiker”. I Tyskland gav Josef Nadler 1912–1928 ut en tetralogi där hembygdskonst, landskap och ”stamhistoria” fokuserades och i vår egen tid är entusiasmen för liknande perspektiv påfallande på kontinenten, i USA och Storbritannien. Med tanke på landets rika ”hjemstavnsdiktning” förvånar det inte att Norge intar en framskjuten plats i Norden. Nuläget och den historiska fonden har Louise Vinge tecknat i två informations-täta uppsatser (*Tidskrift för litteraturvetenskap* 1992: 2–3; *Tvärsnitt* 1998: 3). – Svenska forskare har också mer eller mindre utförligt snuddat vid tanken på en regional krönik, för skänkt vidkommande Fredrik Böök, Ivar Harrie, Algot Werin och i någon mån Olle Holmberg.

Varje grepp som låter en ny belysning falla över det kulturella fältet är välkommet, det må sedan leda till instämmanden eller genmälen. Vi saknar till exempel en läsarnas eller genrernas historik, liksom en stilens, översättningarnas, kritikens eller smakens, för att inte tala om en modern översikt ägnad barn- och ungdomslitteraturen. För den regionala krönikans del blir huvudproblemet givetvis vilka som skall vara med, dvs. i föreliggande fall: ”vem är skåning/ skånsk författare?”. I artikeln i *Tvärsnitt* formuleras kriteriet: de som ”skriver om landsändan eller deltar i dess litterära liv – eller bådadera” (s. 30). Förslaget ger nog upphov till andra problem och följdfrågor, men har den fördelen att allt dimhöljt tal om stamsjälur och andra andliga storheter inte blir aktuellt. Diktarnas födelse- eller bostadsorter blir inte heller av nämnvärt intresse, varför inflyttade eller utflyttade författare kan beredas plats i den mån det skånska ingår i deras litterära reper-toar.

Rundmålningen föreligger nu i avslutat skick i två band på knappt sexhundra dubbelspaltiga sidor tillsammans, inklusive en drygt tjugosidig bibliografi, vilken dock ej gör anspråk på fullständighet. Även om en stabil skånsk tradition tog form först så sent som på 1870-talet sträcker sig översikten från dagböcker, häradsbeskrivningar, reseskildringar och topografisk litteratur från decennierna kring 1700-talets mitt (Floræus, Linné, Anders Tidström) fram till 1990-talets ”Det unga Skåne” och Malmöligan (Lukas Moodysson, Clemens Altgård, Håkan Sandell, Per Linde, Kristian Lundberg och Martti Soutkari). Skiljelinjen mellan delarna har placerats under åren för andra världskriget.

De sex skribenterna är samtliga Lundaakademiker, men det försäkras att den tilltänka publiken är bredare sammansatt. I *TFL* – fyra år innan projektet började sjösättas – påpekar Vinge att böckerna i första hand skall vända sig till ”den regionala litteraturens läsare, den publik som uppskattar de skånska böcker vi skriver om och vill veta mer om dem och deras förutsättningar och förankringar” (s. 11). Efter fullbordad utgivning är tonen litet mer vag och dämpad. I *Tvärsnitt* talas det mer försiktigt om ”en litteraturintresserad allmänhet”, och att texten syftar till ”att själv vara en del i den regionala litteraturen, ingå i den och läsas av samma läsare som den” (s. 30).

I den nya inramningen ter sig de stora, man frestas säga ”nationella” författarskapen fräscha och annorlunda i och med att de placerats i den miljö där de tog sin början och ur vilken de senare sög sin näring. Än mer intressant är den rad av mindre kända diktare som presenteras utförligt och kärleksfullt, likaså interiörerna från förlagsvärlden och tidnings- och tidskriftsinstitutionerna. Glädjande är också att lokala traditioner och folkloristik betonas så kraftfullt, i synnerhet bygdemålsliteraturen, liksom att genrer som oftast hamnar i skymundan här behandlas utförligt: studentspexet i den första delen, essä, biografi och memoarer samt litteraturkritik och kulturhistoriska arbeten epokena igenom.

Dispositionen har väglets av genretänkande, vilket ibland ofrånkomligt medfört att författarskapens olika delar behandlas i skilda avsnitt (Birgitta Trotzig, Jacques Werup med flera), dock utan alltför stora olägenheter. Antalet textanalyser är förvånande stort och därmed också frikostigheten med belysande citat.

Per Rydén ansvarar för den inledande översikten ”På brobyggets tid”, där det senaste halvseklets större begi-

venheter på politikens, näringslivets, ekonomins och kulturlivets områden behandlas vid sidan av den massmediala utvecklingen, litteraturstöd, förlagsstrukturer och författarsamfund. Så följer tre kapitel ägnade lyriken. Per Erik Ljung och Anders Palm sammanfattar den process som inleddes med beredskapspoesins efterdyningar och förde fram till modernismen, Lundaskolan, en räkna "Poeter i skilda riktningar" (Sven Christer Swahn, Nils Gösta Valdén och andra) samt "En annan Lundaanda", representerad av till exempel Göran Sonnevi, Peter Ortman och den ledande tidskriften *Vox*.

Skedets prosa har anförtröts åt Bertil Romberg som med sedvanlig elegans rör sig från John Karlzén, över Björn Ranelid till Rolf Aggestam. – Utöver dessa stora block ägnas smärre avsnitt åt kriminalromanen (Romberg, som griper tillbaka till sekelskiftet och avslutar med Henning Mankell), barnböcker och serier, dialektiktning samt en sakrik avdelning ägnad universitetsminnen, skildringar av skånkt kvinnoliv, biografier över diktare och konstnärer samt lokalhistoriska texter kring städer och specifika delar av landskapet (allt signerat Louise Vinge). Åtskilligt vittnar här om den fruktbara spänningen mellan lantligt och akademiskt. Den skånska dramatiken beskrivs slutligen initierat i ett trettio sidor långt parti av regissören Ulf Gran och även här bryts den tidsmässiga enheten i volymen i och med att framställningen tar sin början med Victoria Benedictssons pjäser. Såväl lokalrevyn som friluftsteatern uppmärksammas utöver radio- och scendramat.

I den tidigare nämnda artikeln i *TFL* skriver Vinge: "Genom sin geografiska belägenhet närmare kontinenten, närmare Danmark och Tyskland än Stockholm och Mellansverige, har Skåne nåtts av strömningar från kontinenten som har inverkat på de litterära uttrycksformerna, och det har kommit att bilda ett brofäste för nya riktningar i Sverige. [– – –] Det 'typiskt skånska' har ett danskt, franskt och tyskt påbrå som inte får försummas" (s. 8). Påståendet illustreras tydligt i de två inspirerade kapitel som fullbordar volymen, också de med Per Erik Ljung och Anders Palm som upphovsmän: "Världen i Skåne" respektive "Skåne i världen".

I det förstnämnda diskuteras mötet mellan det globala och det provinsiella framför allt via den intensiva översättarverksamheten och andra gränsöverskridande kulturutbyten i form av poesidagar och författarträffar. Men korridorerna till utlandet hålls öppna framställningen igenom: Saint-John Perse (avseende Nils V. Lindahl), Henrik Nordbrandt (Per Svenson), Gustaf Munch-Pedersen (Rolf Yrlid), H.C.Andersen (Birgitta Trotzig), Rimbaud (Oscar Hemer), Lewis Carroll (Jean Bolinder) och Rilke (målarinnan Tora Vega Holmström) för att nämna några exempel (s. 78, 94, 100, 110, 118, 139, 181). – Själva finalen fångar in två diktare som ägnas fylliga och efterlängtrade porträtt i helfigur: Jacques Werup och Jes-

per Svenbro. De utnämns till "de två samtidslyriker som starkast formulerat Skåne", varvid det är noterbart att de också är "flyttfåglar som har sitt landskap som närmast när de ser det på distans", i deras fall från Paris' horisont. Landskapet är både "problem och inspiration" (s. 243).

Det bör avslutningsvis slås fast att de ytterst välskrivna, engagerande och utsökt illustrerade volymerna bereder njutning och förmedlar kunskap även till en läsare som befinner sig långt utanför den skånska kulturkretsen eller inte tillhör den skara som svärmar för landskapet ifråga. Efter att ha tagit del av denna översikt har min ursprungliga skepsis gentemot provinsiella företag av liknande slag förbytts i en övertygelse om den regionala historieskrivningens förtjänster och framtid. *Skånes litteraturhistoria* är kort sagt en exposé man inte ville vara utan.

Pär Hellström

Finlands svenska Litteraturhistoria. Del I: Åren 1400–1900. Utg. Johan Wrede. Svenska litteratursällskapet i Finland. Helsingfors. Atlantis. Stockholm 1999.

Finlands svenska Litteraturhistoria. Del II: 1900-talet. Uppslagsdel. Utg. Clas Zilliacus. Svenska litteratursällskapet i Finland. Helsingfors. Atlantis. Stockholm 2000.

Att skriva en nationell litteraturhistoria erbjuder en provkarta på problem, till naturen olika beroende på vilket land det gäller. I Norge kompliceras frågan genom tvåspråkigheten. Dispositionen av stoffet sker därför efter genrer, perioder och bokmål/nynorska, vilket kan upplevas som alltför många indelningsgrunder. Och den klassiska isländska diktningen – vart skall den föras, till Norge eller Island? Hör bergensaren Ludvig Holberg till den norska eller danska kulturkretsen? För Islands vidkommande tycks den rika medeltidsdiktningen ha inverkat menligt på viljan att studera den mer moderna litteraturen, varför det är få översiktsverk som behandlar hela det kulturella fältet.

Språkförhållandena i Finland är givetvis av ett mer påtagligt slag och gjorde sig tidigt gällande. Nationallitteraturen skulle uttrycka "folkets självmvetande" och detta kunde endast ske på dess eget språk enligt Johan Vilhelm Snellman, alltså finska, något som förverkligades i Julius Krohns trebandskrönika 1883–1902. Då hade redan Gabriel Lagus givit ut sin dubbelvolym över den finlandssvenska diktningen (1866–1867). I det följande kom också historikerna att i huvudsak skrivas efter dessa två linjer, även om språktänkandet allteftersom försvagats. Lagus' arbete har i modern tid förts vidare av Ruth Hedvall med flera och har fått sitt ståtligaste uttryck i *Finlands svenska litteratur* som kom ut i två band 1968–1969. Framställningen fördes här fram till 1900-talet, men det utlovade tredje bandet har inte publicerats. Som ersättare har i stället Thomas Warburtons *Ättio år*